

SCHILLER A NAŠA DOBA

RUDOLF STEINER

GA 51

VI. Schillerove neskoršie hry

25. februára 1905, Berlín

Videli sme, ako sa Schiller snažil v každej zo svojich neskorších hier vyriešiť problém dramatiky. Je niečo vznešené v pozorovaní toho, ako sa po každom úspechu – a úspech bol značný (uznávali ho najlepší muži svojej doby, aj keď v ňom nebola úplná absencia nepriateľstva) – snažil sa s každou novou hrou vyšplhať väčšie výšky. Všetky neskoršie hry, *Tell*, *Bride of Messina*, *Maid of Orleans*, *Demetrius*, sú jednoducho snahou dostať sa k problému dramatického a tragického v novej podobe. Nikdy neodpočíval spokojný vo viere, že vyčerpal psychológiu. V *Márii Stuartovej* videli sme ho, ako rieši problém osudu, vytvára samo osebe úplnú situáciu, v ktorej sa musia odvíjať iba postavy. V *Maid of Orleans* sa zaryl ešte hlbšie do ľudskej duše. Ponoril sa do hĺbín ľudskej psychológie a načrtoľ problém v tom zmysle, ako mal na mysli Hebbel, keď povedal, že tragédia musí mať nejaký vzťah k iracionálnemu. Takže v *Slúžke z Orleans* máme účinky temných duší: Slúžka je takmer ako námesačný chodec, pod vplyvom toho, čo môžeme nazvať démonickým a je ním unášaná vpred. Má stáť vysoko nad ľudstvom a len preto, že je slúžka, má právo prechádzať radom svojich nepriateľov v záujme svojej krajiny ako ničivý anjel.

V *Bride of Messina* sa Schiller pokúša získať ešte vyššiu koncepciu drámy a vrátiť sa k prvotnej dráme – k dráme, ktorá prišla ešte pred Aischyla a nebola len umením, ale aj integrálnou súčasťou pravdy, ktorá zahŕňala náboženstvo, veda a umenie; dionýzovská dráma, ktorá postavila trpiaceho, umierajúceho a ožívajúceho boha na javisko ako predstaviteľa celého ľudstva. V takýchto prípadoch nešlo o to, čo by sme dnes mali nazvať poéziou. Bola to svetová dráma, ktorá bola postavená pred očami človeka, pravda v krásnej a umeleckej

forme; malo to človeka povzniesť a nábožensky posilniť. Mysteriózna dráma teda obsahovala pre divákov to, čo sa neskôr vyvinulo v samostatnej forme ako náboženstvo, umenie a filozofia.

Tento myšlienkový smer, ktorý Friedrich Nietzsche rozvinul vo svojom *Zrodení tragédie z ducha hudby*, v ktorom považoval prvotnú drámu za vyššiu formu, bol živý už u Schillera. Schillerovu myšlienku pozdvihnúť krásu na vyššiu úroveň opätovným zavedením hudobného prvku opäť prevzal Wagner a dostal monumentálne vyjadrenie vo svojich hudobných drámach: Wagner sa vrátil k mýtu a vybral si hudbu, aby sa vyjadril, nie v každý deň, ale vo zvýšenom jazyku. Smer, ktorým sa umenie uberalo vo Wagnerovom okruhu, naznačil Schiller. Vo svojom krátkom úvode k *Bride of Messina* jej dodáva plastický a tehotný výraz. Skutočné umenie musí dať slobodu ducha v živej hre všetkých svojich síl. To ukazuje, čo bolo v Schillerovej. Videli sme, ako sa Schillerov duch vyšplhal nahor pomocou Goetheho. On sám nazval Goetheho myseľ intuitívnou, svojou vlastnou symbolickou; a to je významný výrok.

Schiller vždy považoval mužov zásadne za predstaviteľov určitého typu; myslel na ne v akejsi symfónii. Vidíme, že dráma vyrastá z akejsi hudobnej nálady, a tak prichádza tá symfónia ľudských postáv, herectva a utrpenia. Preto bolo potrebné urobiť z jednotlivých znakov symboly veľkej ľudskej skúsenosti. Preto sa Schiller stal básnikom idealizmu: využil skúsenosti na to, aby priniesol ideály na zem a obliekol ich do svojich postáv. Problém ľudského ja, otázka, ako človek funguje vo svojom prostredí, bol pre neho ústredným bodom.

V *neveste z Messiny*, chcel stvárniť grécku tragédiu osudu v novej podobe. V ľudskej duši musí byť niečo, čo núti ľudí rozhodovať sa nerozumne – inak by konali inteligentnejšie – musí v nich byť niečo temné, niečo ako „démon“ Sokrata. To musí fungovať z duchovného sveta. Je to niečo, čo rozum nemôže pochopiť, čo Schiller dovoľuje zahrnúť do svojej tragédie; a spôsob, akým to robí, ho ukazuje ako celkom moderného. Akcia začína dvoma snami: Vojvoda z Messiny sníva o plameni, ktorý zničí dva vavrínové kríky. Sen je interpretovaný arabským astrológom tak, že dcéra, ktorá sa mu narodí, prinesie skazu jeho synom; a nariaďuje jej smrť. Vojvodkyňa však zároveň snívala o dieťati, po boku ktorého ležia orol a lev; vykladá sa aj jej sen; kresťanský mních jej povie, že jej dcéra spojí dvoch sporných bratov v láske k sebe; a tak zachráni dieťa.

Týmto spôsobom temné a neurčité vstupuje na samom začiatku akcie. Je dobré, že prvý sen by mal vykladať Arab, druhý kresťan; ale Schiller sa neprikláňa na žiadnu stranu. Ak odstránime všetko, čo je mystické a snové, zostane len hádka

bratov; a toto racionálne konanie je stále dramatické. Genialita a zvláštne umenie spočíva v tom, že každý prvok je celkom; aj bez mystického je akcia jednotou. Schiller do toho so zručnosťou a umením vložil niečo, čo presahuje ľudské vedomie. — Takto dospel k ešte vyššej odpovedi na svoju otázku. V Tell používa rovnakú ľudskú psychológiu. Nebudem analyzovať drámu, len ukážem, čím bol Schiller v devätnástom storočí a čím pre nás stále bude. Nie nadarmo oddeľuje Tell od všeobecnej štruktúry drámy:

"Avšak to, čo robíš - nechaj ma bokom od svojich rád." Nemôžem dlho uvažovať ani si vyberať. Ale ak potrebuješ môj príliš rozhodný čin, zavolaj Tella a on ťa nesklame." Koná nie ako ostatní pod popudom myšlienky slobody, ale z čisto osobného citu, urazeného otcovského zmyslu. Dve línie idú spolu, jedna, ktorá sa týka samotného Tella, druhá pociťuje celý Švajčiar. Schiller chcel ukázať, ako veci v človeku nejdú vždy po jednej línii. To isté môžeme vidieť v Hebbelovej *Judite*, kde potreby jej krajiny padajú spolu s citmi jej zranenej ženy; básnik potrebuje niečo, čo bezprostredne vyrastá z ľudského srdca.

Schiller nemá zmysel pre čisto morálne alebo len materiálne veci; morálka musí zostúpiť a stať sa osobnou vášňou. Človek sa stáva slobodným len vtedy, keď ovládne svoje osobné cítenie tak, že sa spojí s univerzálnym. Krok za krokom pracoval na dotváraní svojej psychológie a jeho idealizmus sa čoraz viac objasňoval. To je kúzlo, ktoré žije v Schillerových hrách. Jeho hlboké estetické štúdie neboli márne; nie nadarmo jeho pohltienie týmito problémami. Teraz všetky spisy v devätnástom storočí ľudí ako Vischer, Hartmann, Fechner atď., nech sú akokoľvek dôležité a pravdivé, vždy dávajú krásneho vonkajšieho muža. Ale Schiller vždy študoval, čo sa deje v ľudskej duši, ako na ňu krásne pôsobí. Z tohto dôvodu sme tak hlboko a dôverne dojatí, čo hovorí, a môžeme znova a znova čítať jeho prózy s potešením. Bol by to dôstojný spôsob osláv Schillerovho výročia, keby tieto spisy boli publikované a čítané široko-dáľe; veľmi by prispeli k prehĺbeniu ľudského ducha umeleckým a morálnym smerom. Mohli by sme tiež urobiť výber pre účely vzdelávania z jeho Estetické listy; a do nášho pedagogického systému by prišiel úplne nový prístup. Ak máme pochopiť Schillerove hry, Ak chceme hlbšie nahliadnuť do spôsobu, akým Schiller prenikal hlbšie a hlbšie do ľudského srdca, dostaneme sa štúdiom – bohužiaľ nedokončeného – *Demetria*. Mohla sa z toho stať hra, než akú by ani Shakespeare nenapísal nič silnejšie a pôsobivejšie. Urobilo sa veľa pokusov dokončiť prácu, ale nikto nepreukázal, že by sa tejto úlohe vyrovnal.

Celkom tragický konflikt – aj keď je veľa akcií, ako napríklad v poľskom parlamente – sa sústreďuje výlučne na ego; to je to podstatné. Nemôžeme

povedať, že naše zmysly, vnímanie a pocity sú naše ego; sme tým, čím sme, pretože myslenie a cítenie okolitého sveta na nás tlačí. Tento Demetrius vyrástol bez toho, aby vedel, aké je jeho ego. Pri významnej akcii, za ktorú má byť popravený, sa na jeho osobe nájde istý žetón. Zdá sa, že dedičstvo cárskeho trónu je jeho. Všetko smeruje týmto jedným smerom a on nemôže veriť, že je dedičom ruského trónu. Je teda vedený k určitej konfigurácii ega; nite, spriadané bez, poháňajú ho ďalej. Hnutie je víťazné; Demetrius rozvíja postavu cára. Ale potom, keď je jeho ego v súlade s okolitým svetom, zistí, že sa mýlil; nie je skutočným dedičom. Už nie je tou osobou, v akej sa našiel. Stojí v prítomnosti svojej matky, ktorá ho ctí; ale hlas prírody je taký silný, že ho nemôže rozpoznať ako syna – zatiaľ čo sa stal tým, čo si sám predstavoval. Už to nemôže zo seba vyhodiť; predsa z neho padajú predpoklady tohto ega. Už to nemôže zo seba vyhodiť; predsa z neho padajú predpoklady tohto ega.

Tu je nekonečne tragický konflikt. Všetko sa sústreďuje na osobnosť, ktorá je vykreslená nekonečným umením a o ktorej môžeme veriť, že „nebude panovať nad otrokmi“. Externé tiež bolo pridané so všetkou zručnosťou, ktorej bol schopný iba Schiller. Tak Sapiéha, Demetrio v protivník, prorocky naznačuje Demetrio v charakter. Aj tu sa usiluje o symetriu, ktorá je dosiahnutá u Valdštejna. Dráma nebola nikdy dokončená; zasiahla smrť. V Schillerovej smrti je niečo tragické; všetky nádeje, ktoré sa naňho sústreďovali, našli vyjadrenie v listoch a slovách jeho súčasníkov. Hlboko zasiahnutí stratou človeka, od ktorého sa očakávalo oveľa viac, napríklad muži ako W. v. Humboldt dovolili svojim citom, aby sa vyjadrili:

„Bol vytrhnutý zo sveta v zrelej zrelosti svojich duchovných síl; je toho nekonečne oveľa viac, čo mohol dosiahnuť. Ešte mnoho rokov si mohol užívať blaženosť básnickej tvorby.“

To je tón, ktorý robí jeho smrť tragickou – pretože v bežnom živote smrť nemá túto iracionálnu vlastnosť. *V takejto nálade našiel Goethe pre svojho mŕtveho priateľa vo svojom Epilógu k Schillerovmu glóbusu tieto slová :*

Und hinter ihm in wesenlosem Scheme
Lag, was uns alle bändigt, das Gemeine.

Za ním ležala nepodstatná finta

To, čo nás všetkých drží v otroctve, obyčajná triviálnosť.

Tento mocný kmeň idealizmu možno pozorovať, ako pokračuje v devätnástom storočí. Ľudia si začali uvedomovať, že Schillerov duch bol dostatočne vznešený na to, aby slúžil svojmu ľudu ako útecha a príklad vo všetkých jeho zápasoch.

Túto pokračujúcu aktivitu Schillerovho idealizmu v duchovnej kvalite Nemecka efektívne opísal C. Gutzkow vo svojom prejave počas Schillerových osláv v Drážďanoch 10. novembra 1859:

„Tu je tajomstvo našej lásky k Schillerovi. On pozdvihuje naše srdcia; dáva nám odvahu k činu, nikdy neutíchajúcu pomoc, ktorú národ nachádza za každých okolností svojho života. Spomienky na Schillera v nás vzbudzujú odvahu a radosť. Hlboký, bohatý, intímny a rozkošný Goethe nás všetkých môže očariť svojou tvorbou, ktorá nám pripomína domáce mravy a zvyky, je ako brečtan, ktorý sa smutne i zasnene zmieta do minulosti. Ale u Schillera je všetko v budúcnosti, mávanie vlajkami alebo korunovanie vavrínom. Z tohto dôvodu oslavujeme sté výročie jeho mena, zvonenie a ozvena ako úder na bronzový štít. Všetka česť básnikovi akcie, bašte nemeckej vlasti.“